

Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Muhalif Bir Dergi: Görüşler

An Opposition Magazine in the Transition Period to Multi-party System in Turkey: Görüşler

Hülya ÖZTEKİN, Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-posta:hoztekin@erciyes.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Görüşler, Tan
Baskını, Sabiha
Sertel, Mehmet
Zekeriya Sertel.

Öz

Bu çalışmanın konusu 1 Aralık 1945 tarihinde tek sayı yayımlanan ve Tan baskını nedeniyle yayın hayatına son verilen Görüşler dergisidir. Dergi, dönemin muhalif gazetecileri Sabiha Sertel ve Mehmet Zekeriya Sertel tarafından, tek parti iktidarına muhalif olan farklı kesimleri tek bir çatı altında toplamak ve demokratik talepleri dile getirmek amacıyla çıkarılmıştır. Çalışmanın amacı derginin yayın politikasını, özelliklerini, çıkış sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır. Tarihsel betimleyici analiz yöntemi ile hazırlanan çalışmada Görüşler dergisinin 1 Aralık 1945 tarihinde yayımlanan ilk ve tek sayısı incelenmiş, derginin amacı ve yayın politikası dergi içeriği üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Derginin yayımlanma sürecinde yaşanan gelişmeler ile yayın hayatına son vermesine neden olan olaylar ise dönemin gazetelerinden ve tanıkların hatıratlarından aktarılmıştır.

Keywords:

Görüşler, Tan Raid,
Sabiha Sertel,
Mehmet Zekeriya
Sertel.

Abstract

The subject of this study is Görüşler magazine which was published single number on 1 December 1945 and shut down in the consequence of Tan raid. The magazine was published to gather under one roof different opposition groups to one-party rule and to express democratic demands by Sabiha Sertel and Mehmet Zekeriya Sertel who are opposition journalists. The aim of the study is to determine Görüşler’s editorial policy, characteristics and events in its published process and in afterwards. In the study, which was prepared by historical descriptive analysis method, Görüşler’s first and single number was analyzed to determine the aim of magazine and editorial policy. Events in Görüşler’s published process and in afterwards were explained by newspapers and witnesses’ memoirs of that term.

Giriş

1945 yılının ikinci yarısında dünya yeni bir döneme girmiştir. Eylül 1939'dan beri süren İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşılmış; Almanya ve İtalya'nın da içinde olduğu otoriter rejimler yıkılırken, başını ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin çektiği Müttefik Devletlerin, savaşı kazanacağı neredeyse kesinleşmiştir. Bu süreçte Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek ve 26 Haziran 1945'te San Francisco'da Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalayarak savaş sonrasında hangi safta yer alacağını net bir biçimde ortaya koymuştur. Fakat diğer taraftan savaş döneminde Almanya'ya karşı zorunlu bir ittifak kuran Sovyetler Birliği ile Batılı ülkelerin yolu, savaş sonrasında kesin bir biçimde ayrılmış, iki kutuplu dünyanın temelleri bu dönemde atılmıştır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik ve Mihver Devletleri arasındaki güç çatışmalarını kendi lehine çevirerek bir tür denge politikası izlemiş ve savaş sonuna kadar savaş dışında kalmayı başarmıştır. Ancak savaş sonunda korktuğu başına gelmiş, ortaya çıkan uluslararası konjonktürde iştahı açılan kuzey komşusu Sovyetler Birliği ile baş başa kalmıştır¹. Bu korku, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye'nin iç ve dış politikalarının en önemli belirleyicilerinden biri olmuş; Türkiye, Sovyet tehdidini Batılı güçlerin özellikle de ABD'nin desteğini alarak karşılama yoluna gitmiştir (Aydın, 2003: 475). Bundan sonraki dönemde siyasette ve kamuoyunda Sovyet karşıtı ve anti-komünist bir söylem yaygınlık kazanmıştır. Bunda sadece savaş sonunda Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulması etkili olmamıştır. Eşzamanlı olarak Türkiye'nin Amerika eksenine girmesi de Sovyet ve komünizm düşmanlığını beslemiştir (Kahraman, 2010: 194-195).

Savaş sonrası uluslararası yeni güç dengesi, Türkiye'nin sadece dış politikasını değil iç politikasını da yakından etkilemiştir. Müttefiklerin zaferi, otoriter tek partili rejimlere karşı, liberal demokrasinin zaferini simgelemekteydi. Artık Avrupa'da Müttefiklerin yardımı ile çok partili ve serbest seçim esasına dayalı liberal demokrasiler kurulacaktı (Koçak, 1995: 134). Nitekim Müttefik Devletlerin liderleri çeşitli demeç ve söylemlerinde, demokratik yapıda olmayan devletlere karşı olduklarını ve bu gibi ülkelerde demokrasinin gerçekleşmesi için gereken önlemlerin alınmasının uygun olacağını sık sık dile getirmeye başlamışlardı (Yetkin, 1983: 228). Böyle bir politik iklimde Türkiye'nin de iç siyasette demokratikleşmesi ve çok partili sisteme geçmesi kaçınılmaz hale gelmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, 1 Kasım 1945 günü Meclis açılışında yaptığı konuşmasındaki "Bizim tek eksikimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır" (Aydın Tarihi, Kasım 1945) açıklaması demokratikleşmenin ve çok partili sisteme geçişin resmi bir habercisiydi.

¹ Bu dönemde Türk-Sovyet ilişkileri açısından kırılma noktası sayılabilecek bir gelişme yaşanmıştır. 19 Mart 1945 tarihinde Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov ve Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper arasında yapılan görüşmede Sarper'e, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925'te imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın süresinin uzatılmayacağı, İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen köklü değişiklikler nedeniyle mevcut antlaşmanın yeni şartlara uygun olmadığı ve antlaşmada ciddi düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir (Toker, 1971: 5). Ardından Türk Hükümeti, Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi'ne verdiği notada hükümetin, iki tarafın mevcut çıkarlarına daha uygun ve ciddi düzenlemeler içeren yeni bir antlaşma yapmaya hazır bulunduğunu ve bu doğrultuda kendisine yapılacak tekliflere açık olduğunu bildirmiştir. 7 Haziran'da yine Molotov ve Sarper arasında yapılan görüşmede, Sarper'e ikinci sözlü nota verilmiş ve iki ülke arasında imzalanabilecek yeni bir anlaşmanın şartları bildirilmiştir. Bu notada talep edilenler şunlardır: 1) Türkiye'nin doğu sınırında değişiklik yapılarak Kars ve Ardahan Sovyetler'e bırakılacak. 2) Türkiye, ortak savunma için Boğazlar'da Sovyetler'e üsler verecek. Ayrıca Montreux Antlaşması yeniden gözden geçirilecek (Deringil, 1994: 252).

Bununla birlikte savaş yıllarında CHP içinde beliren muhalefet 1945 yılında daha net biçimde görülmeye başlamıştır. 1946 yılında kurulacak olan Demokrat Parti’nin çekirdek kadrosunu oluşturan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü gibi isimler 1945 yılının son aylarında CHP’den ayrılarak parti dışından muhalefet etmeye başlamışlardır.

1945 yılının ikinci yarısında iç siyasette oluşan görece çok sesli ve ılımlı ortam basın üzerindeki yoğun denetimin de hafifletilmesine olanak tanımıştır. O güne kadar söylenemeyenlerin, yazılamayanların ortaya çıkmasına elverişli bir ortam oluşmuştur. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de tek parti döneminde birikmiş bir toplumsal-siyasal muhalefetin varlığı, siyasal rejimin muhalif örgütlenmelere izin vermeyen niteliği, dolayısıyla muhalefetin kendini ifade edebileceği kanallara sahip olmaması, 1945’ten itibaren siyasal rejimdeki liberalleşmeyle birlikte basının da bu birikimi çok yönlü biçimde yansıtmasına neden olmuştur (Gürkan, 1998: 14).

Özellikle Ahmet Emin Yalman yönetimindeki *Vatan* ve Mehmet Zekeriya Sertel yönetimindeki *Tan* gazeteleri tek parti yönetimine karşı açıktan ve sert bir üslupla muhalefet etmeye başlamış; siyasal sistemin değişmesi, çok partili demokratik sisteme geçilmesi, seçim sisteminin değiştirilmesi gibi konuları sayfalarına taşımışlardır. Diğer taraftan *Ulus*, *Tanin*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Vakit*, *Tasvir* gibi iktidar yanlısı gazeteler, *Tan* ve *Vatan*’ı halkı devlete karşı kışkırtmakla ve fitnecilikle suçlamışlar, Türkiye’nin zaten demokratik bir ülke olduğunu ve rejimi kökten değiştirecek bir durum olmadığını savunmuşlardır. 1945 yılının ikinci yarısında Türkiye kamuoyu yukarıda adı geçen gazeteler arasında yaşanan basın kavgalarına tanıklık etmiştir.

Bu dönemde *Tan* gazetesinin sahipleri M. Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel tarafından *Görüşler* adında haftalık siyasi bir dergi yayımlanmaya başlamıştır. Tek parti iktidarına yönelik muhalif bir yayın politikası benimseyen dergi sadece tek sayı yayımlanabilmiş, Türkiye basın tarihinde ‘Tan baskını’ olarak bilinen şiddet eylemi nedeniyle yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Demokrat Parti kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü gibi siyasetçilerin yanı sıra Cami Baykurt, Behice Boran, Adnan Cemgil, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi solun önemli isimlerinin de yazı kadrosunda yer aldığı dergi, henüz ilk sayısında kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Sadece tek sayı yayımlanmış olmasına karşın, gerek amacı ve yayın politikası, gerekse yazı kadrosundaki isimler ve dergiyi destekleyen kesimler nedeniyle *Görüşler*, Türkiye basın tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Çok partili siyasal sisteme geçiş sürecinde tek parti iktidarına muhalif farklı kesimleri tek bir cephede toplamak ve muhalefetin sesini duyurmak üzere yayımlanan *Görüşler* dergisinin incelendiği bu çalışmanın amacı; derginin yayın politikasını, özelliklerini, çıkış sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır. Tarihsel betimleyici analiz yöntemi ile hazırlanan çalışmada *Görüşler* dergisinin 1 Aralık 1945 tarihinde yayımlanan ilk ve tek sayısı incelenmiş, derginin amacı ve yayın politikası dergi içeriği üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Derginin yayımlanma sürecinde yaşanan gelişmeler ile yayın hayatına son vermesine neden olan olaylar ise dönemin gazetelerinden ve tanıkların hatıratlarından aktarılmıştır.

Görüşler Dergisinin Kurucuları

Görüşler dergisinin kurucuları, her ikisi de gazeteci olan Sabiha ve Mehmet Zekeriya Sertel çiftidir. 1890 Selanik doğumlu olan Mehmet Zekeriya Sertel gazetecilik yaşamına, Yunus Nadi yönetiminde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Selanik'te çıkarılan *Rumeli* isimli günlük bir gazetede başlamıştır (Sertel, 2001: 31). Gençlik yıllarında Ziya Gökalp'ın görüşlerinden etkilenen yazar, 1911 yılında çıkardığı *Yeni Felsefe* Dergisinde ve 1914 yılında Nebizade Hamdi ile birlikte çıkardığı ilk günlük gazetesi olan *Yeni Ses*'te milliyetçilik temasını işlemiştir (Sertel, 2002: 22, 52).

İlerleyen yıllarda Sedat Simavi ile birlikte *Diken* isimli bir mizah dergisi çıkaran Sertel, Milli Mücadele'ye destek vermek amacıyla Falih Rıfkı, Faruk Nafiz, İsmail Hakkı, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin, Süleyman Nazif, Mois Kohen Tekinalp, Yusuf Ziya gibi dönemin önde gelen aydınlarının desteğini de alarak *Büyük Mecmua* isimli bir dergi kurmuştur. 6 Mart 1919'da yayımlanmaya başlayan derginin amacı, emperyalizme karşı savaşmak, halkı kötümserlikten kurtarıp cesaretle savaşa çağırmaktır (Özlük, 2010: 1814).

Aynı yıl Amerikalı bir işadaminin verdiği bursla eğitim için ABD'ye giden M. Zekeriya Sertel, Columbia Üniversitesi'nde dünyanın ilk gazetecilik okulunda gazetecilik eğitimi almıştır. 1923 yılında 2 ay süreyle Matbuat Umum Müdürü olarak görev yapmıştır (Kardeş, 1980: 26). Görevden ayrıldıktan sonra İstanbul'a dönen yazar, 1924 yılında Yunus Nadi ve Nebizade Hamdi ile birlikte *Cumhuriyet* gazetesini çıkarmıştır. Sermaye yetersizliğinden ötürü bu gazetede ortaklığı uzun sürmemiş ve kısa süre sonra *Cumhuriyet*'ten ayrılmıştır (Uşaklıgil, 2011: 280-281). Aynı yıl eşi Sabiha Sertel ile birlikte *Resimli Ay* isimli aylık bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Başlangıçta bol fotoğraf, karikatür, kara kalem resim içeren, halk diliyle yazılmış, kolay okunan bir magazin dergisi niteliğinde olan *Resimli Ay* 1928'den sonra Nazım Hikmet, Sabahaddin Ali, Suat Derviş, Vâlâ Nureddin, Sadri Ertem gibi yazarların yazı kadrosuna dâhil olmasıyla birlikte muhalif ve sol bir edebiyat dergisi görünümü kazanmıştır (Sertel, 1987: 81). *Resimli Ay*'ın son dönemlerine kadar milliyetçi ve popüler bir gazetecilik anlayışı benimseyen M. Zekeriya Sertel, *Resimli Ay*'dan sonra muhalif ve sosyalist söyleme yakın yayınlar yapmaya başlamıştır.

Resimli Ay'ın ardından yine eşiyle birlikte *Resimli Perşembe* adında haftalık bir dergi, çocuklar için de *Resimli Yıl* ve *Çocuk Ansiklopedisi* isimli aylık iki ayrı dergi yayımlamıştır (Sertel, 1995: 116). *Resimli Ay*'ın son dönemlerinde Ekrem Uşaklıgil, Selim Ragıp Emeç ve Halil Lütfü Dördüncü ile birlikte *Son Posta* isimli günlük bir gazete çıkarmıştır. 27 Temmuz 1930 tarihinde yayın hayatına başlayan gazetenin daha ilk sayısında yazdığı "Boğuluyoruz Biraz Hava İstiyoruz!" başlıklı bir başyazıyla muhalif tavrını ortaya koyan M. Zekeriya Sertel, ilerleyen dönemlerde de bu tavrını korumuş ve tek parti sistemine, baskı rejimine karşı muhalif yazılar yazmıştır (Sertel, 2002: 169-170).

Sertel, 1936 yılında Halil Lütfü Dördüncü ve Ahmet Emin Yalman'la birlikte, o dönemde İş Bankası tarafından yayımlanmakta olan ve zarar ettiği gerekçesiyle satışa çıkarılan *Tan* gazetesini satın almıştır. 1938 yılında Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılmasıyla tamamen M. Zekeriya Sertel yönetimine geçen *Tan*, bu tarihten yayın hayatına

son verdiği 1945 yılının sonuna kadar tek parti yönetimi, antidemokratik uygulamalar, faşizm, Nazizm, emperyalizm gibi konularda sert ve muhalif bir yayınlar yapmış, Sovyet yanlısı bir yayın politikası benimsemiştir. *Tan*’ın bu tutumu hem dönemin siyasal iktidarını hem de iktidar yanlısı basını son derece rahatsız etmiş; *Tan*’a ve Serteller’e karşı bir yıkım operasyonu gerçekleştirilmiştir. 4 Aralık 1945 günü kalabalık bir grubun *Tan* Matbaası’na yaptığı baskınla Serteller’e ait *Tan* gazetesi, *Görüşler* dergisi ve *Tan* Matbaası yıkılırken, Sabiha ve Mehmet Zekeriya Sertel çiftinin gazetecilik hayatları da bu olayla sona ermiştir (Kabacalı, 1985: 22-25). Gazetecilik mesleğini icra ederken 3 defa hapis cezasına, bir defa da kalebentlik cezasına çarptırılan M. Zekeriya Sertel, 1980 yılında, Paris’te vefat etmiştir.

Resmi olarak *Görüşler* dergisinin sahibi olarak M. Zekeriya Sertel görünse de derginin diğer sahibi ve yaratıcısı Sabiha Sertel’dir. 1895 yılında Selanik’te doğan Sabiha Sertel, 17 yaşında *Yeni Felsefe* ve *Genç Kalemler* dergilerinde Osmanlı toplumunda ilerçilik-gericilik, eğitim, kadın hakları, şeriatçılık ve devrim gibi konularda yazılar yazarak gazetecilik hayatına başlamıştır (Sertel, 1995: 59). 1915 yılında *Yeni Felsefe* dergisinden tanıdığı Mehmet Zekeriya ile evlenmiştir. 1919 yılında eşi M. Zekeriya Sertel tarafından kurulan *Büyük Mecmua*’da kadın hakları üzerine yazılar yazmıştır. Aynı yıl eğitim için ABD’ye giden yazar Columbia Üniversitesi’nde sosyoloji dersleri almaya başlamıştır. Bu derslerde sosyalizm, cins bilinci, sınıf bilinci konularında okumalar yapmış; Karl Marks, Friedrich Engels, August Bebel, Karl Kautsky gibi isimlerin fikirleriyle tanışmıştır (Erduran, 2004: 51).

Sabiha Sertel, 1924 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde yazmaya başlamıştır. Bu gazetede yazdığı “Çocuğunu Yangın Yerine Atan Ana” isimli yazısında işçileri patronlar ve hükümet aleyhine kışkırtmak suçundan ötürü hakkında dava açılmış; fakat dava sonucunda beraat etmiştir. Bu dava nedeniyle Sabiha Sertel, bir yazıdan ötürü mahkemeye çıkan ilk Türk kadın gazeteci olarak Türk basın tarihine geçmiştir (Sertel, 1995: 125). *Cumhuriyet*’ten sonra gazetecilik hayatına *Resimli Ay*, *Resimli Perşembe*, *Resimli Yıl* dergileri ile Çocuk Ansiklopedisi’nde devam etmiştir.

Sabiha Sertel, 1936 yılında faşizm ve emperyalizm karşıtı sol eğilimli bir dergi olan *Projektör*’ü çıkarmıştır. *Projektör*, Mart 1936’da yayımlanmaya başlamıştır; ancak sadece bir sayı yayımlanabilmiştir. Sabiha Sertel’in “Mebus Bayanlar Neye Bağırıyorunuz?” başlıklı yazısı nedeniyle dergi, İçişleri Bakanlığı tarafından toplatılmış ve kapatılmıştır (BCA: 30..18.1.2, 62.20..10). 1936 yılında *Tan* gazetesinin kurulmasıyla Sabiha Sertel burada yazmaya başlamıştır. Gazeteciliğe başladığı ilk günden itibaren daima sert bir üslup benimseyen Sertel, *Tan*’da üslubunu daha da sertleştirmiştir. Özellikle gazetenin M. Zekeriya Sertel’in yönetimine geçtiği 1938 yılından sonra tam anlamıyla özgürlüğünü kazanan Sabiha Sertel, faşizm ve emperyalizm karşıtı yazılara ağırlık vermiştir. Sertel’in yazıları, çoğu kez hükümeti rahatsız etmiştir. Hatta birkaç defa bizzat iktidar tarafından Sabiha Sertel’e yazma yasağı getirilmiştir². 4 Aralık 1945 günü yaşanan *Tan* baskınıyla Sabiha Sertel’in gazetecilik hayatı son bulmuştur.

1950 yılında eşi ve kızı ile yurtdışına çıkan Sabiha Sertel, Budapeşte Radyosu (Benderli, 2003: 224-225) ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) tarafından Leipzig’de kurulan Bizim Radyo’da çeşitli görevler almıştır (Benderli, 2003: 375)³. 1968 yılında

² Sabiha Sertel’in (1987: 296) kendi verdiği bilgiye göre de toplamda 3 defa yazması yasaklanmıştır.

³ Gerek Güzel (1997: 72; 2010: 162), Koçak (2013: 279) ve Yaraman’ın (2010a, 170) ayrı ayrı verdiği bilgiler,

Bakü’de vefat etmiştir. Babıâli’de gazeteciliği meslek olarak benimsemiş ilk kadın gazeteci unvanına sahip olan Sabiha Sertel, gazeteciliğin yanı sıra farklı alanlarda çok sayıda kitap yazmış, birçok yabancı eseri çevirerek Türk yazınına kazandırmıştır. Karl Kautsky’nin “Sınıf Kavgası”, Adoratski’nin “Diyalektik Materyalizm”, August Bebel’in “Kadın ve Sosyalizm” kitapları bunlardan bazılarıdır.

‘Tek Cephe’ Fikri ve Görüşler’in Yayınlanması

CHP’den ayrılan ve ‘Dörtler’ olarak da bilinen Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü’den oluşan muhalif grup, 1945 yılının son aylarında CHP iktidarına karşı ülkedeki birtakım muhalif kesimlerle işbirliği yapmıştır. Bunlar arasında tek parti iktidarına karşı sert bir muhalefet yürüten *Tan* gazetesinin sahipleri M. Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel de vardır. Grubun lideri olarak görülen Celal Bayar, o günlerde Sertel çiftini Moda’daki evlerinde ziyaret etmiş, çeşitli arkadaş toplantılarına onları da davet ederek bundan sonraki süreçte Serteller’le beraber çalışma niyetini dile getirmiştir (Sertel, 1987: 261). Hatta M. Zekeriya Sertel’in aktardığına göre (2001: 223). Serteller’in eski dostu Dışişleri Eski Bakanı Tevfik Rüştü Aras, tek parti rejimine karşı mücadele etmek ve ikinci partiyi kurmak üzere M. Zekeriya Sertel’e teklifte bulunmuş ve Celal Bayar’la Adnan Menderes’in de onlarla beraber çalışacağını söylemiştir⁴. Yine Sertel’in aktardığına göre (2001: 224) Demokrat Parti kurulmadan önce Celal Bayar, Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras ve kendisi Ankara’da birkaç toplantı yaparak kurulacak partinin amacı ve programı üzerine görüşmeler yapmışlardır. Bu toplantılar sonunda partinin ‘Cumhuriyet Demokrat Partisi’ adını taşıması kararlaştırılmış ve böylece ileride kurulacak olan Demokrat Parti’nin temelleri atılmıştır⁵.

gerekse Gün Benderli’nin anlattıkları Sabiha Sertel’in bir dönem Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu üyeliğin ne zaman gerçekleştiğine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Gün Benderli, Sabiha Sertel’in Ocak 1951’e kadar TKP ile ilişkisinin bulunmadığını açıklamaktadır (Yaraman, 2010a: 171). Sabiha Sertel, 1962 yılında İsmail Bilen, Nazım Hikmet, Zeki Baştuğmar, Abidin Dino, Aram Pehlivan gibi TKP’nin yurtdışı faaliyetlerinde aktif görev alan isimlerle birlikte, TKP Merkez Komitesi Dış Bürosu tarafından Leipzig’de düzenlenen konferansa katılmış (Benderli, 2003: 375), aynı konferansta Basın Yayın Komitesi üyeliğine seçilmiştir. Parti ile yollarını ayırması, 27 Mayıs hareketiyle ilgili olarak partiye ters düşmesi nedeniyle gerçekleşmiş (Yaraman, 2010b: 13) ve Leipzig’den ayrılarak Bakü’ye gitmiştir. Sabiha Sertel’in parti üyeliğine karşın eşi Mehmet Zekeriya Sertel’in TKP üyesi olduğuna dair hiçbir veri bulunmamaktadır. Benderli’nin ifadesine göre (2003: 207) Mehmet Zekeriya Sertel ne TKP üyesi ne de komünistti. O, tam aydın bir demokratı. TKP’nin siyasal yaşamda yeri olması gerektiğine inanıyor, fakat TKP’nin izlediği siyasi çizgiyi çoğu kez yanlış buluyor ve eleştiriyordu.

4 Yeni bir parti kurma girişimiyle ilgili Turhan Aytul (1978) şöyle yazmıştır: “Aslında DP’yi yedi kişi kurmak istiyordu: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel ve Ahmet Hamdi Başar. İlk hazırlık Koraltan’ın evinde Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel ve Fuat Köprülü tarafından yapılmıştı. Ancak aralarında ‘sosyal adalet’ konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Aras ve Sertel, bu konuda CHP tüzüğünden daha ileri olmak istiyorlardı. Sonuçta, Koraltan, Atatürk ve Bayar’ın ünlü Dışişleri Bakanı Aras’a, sert bir sesle: ‘- *Senin görüşlerin komünistse bir daha aramıza gelme*’ demişti. Böylece Sertel ve Aras, kurucu olmaktan çıkarılmıştı.”

5 Dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na gönderilen 04.06.1945 tarihli yazıda, kurulması planlanan Demokrat Parti’nin müteşebbis ve kurucularının son haftalar için Tan Matbaası’nda sürekli toplantılar yaparak partinin program ve esaslarını hazırladıkları ve bu toplantılara Dr. Tevfik Rüştü Aras, Dr. Adnan Adıvar, M. Zekeriya, Sabiha Zekeriya Sertel, Sadrettin Celal, Esat Adil ile isimleri öğrenilememiş olan bazı zevatın da iştirak ettikleri; dört beş gün evvelki toplantıdan sonra ise bu zatların Tan Matbaası’ndan otomobillere binerek Park oteline gittikleri ve birlikte yemek yedikleri bildirilmektedir. Ayrıca yazıda, *Tan* muharrirlerinden ve Anadolu Ajansı memurlarından Hikmet Bil’in almış olduğu bir gazete imtiyazını parti adına kullanacakları ve Tan matbaasında ikinci bir gazete neşredebeklerine dair bilgi edinildiği de yazmaktadır (BCA: 30..10.0.0, 79.524..18.).

Kurulması planlanan siyasi parti için yeni bir yayın organına ihtiyaç duyulmuştur. Sabiha Sertel yönetiminde haftalık bir dergi çıkarılması kararlaştırılmıştır. Dergiye, Sabiha Sertel’in *Tan*’daki köşesinin başlığı olan ‘Görüşler’ adı verilmiştir. Celal Bayar ve arkadaşlarının yanı sıra Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt, Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Boratav, Sabahattin Ali gibi Türkiye solunun önde gelen isimlerinin de dergide yazmaları planlanmıştır (Sertel, 1987: 288)⁶. M. Zekeriya Sertel (2001: 228), eşi Sabiha Sertel’in dergiyi çıkarma görevini üstlenmesini şöyle açıklamıştır:

Sabiha’nın amacı özgürlük ve demokrasi davasında bir ortak cephe kurmaktı. O, bu amaçla diktatörlüğe, İnönü’nün tek parti ve tek şef sistemine karşı çıkan ve bir demokratik rejim ülküsü etrafında birleşebilecek herkesi bu cepheye almak fikrindeydi... Celal Bayar, Adnan Menderes ve Tevfik Rüştü Aras, Sabiha’nın tek cephe önerisini kabul ettiler. Dergiyi Sabiha’nın çıkarması kararlaştırıldı.

Gerçekten de Sabiha Sertel’in asıl amacı tek parti iktidarına karşı bir ‘cephe’ kurmak ve hep beraber mücadele etmektir. Çıkarılması planlanan dergi ise ülkede demokrasiyi savunan, tek parti, tek şef sistemine karşı olan solcu, aydın, yazar, siyasetçi, vs. bütün kesimlerin bir araya geldiği bir ‘cephe’nin yayın organı olacak; söz konusu cephe, bu dergi sayesinde halka sesini duyuracaktı (Sertel, 1987: 271-272).

Aslında ‘tek cephe’ fikri ilk kez o günlerde gündeme gelmiyordu. İkinci Dünya Savaşı devam ederken, o dönemde illegal olarak faaliyet gösteren gizli Türkiye Komünist Partisi ‘Tek Cephe’, ‘Anti-Faşist Cephe’, ‘Demokrat Mücadele Cephesi’ gibi farklı isimlerle anılan tek ve ortak bir cephe kurma yönünde birtakım girişimlerde bulunmuştu. Bu cephe, “memleketteki bütün ilerici anti-faşist grup ve örgütleri, her türlü sol eğilimli grupları ve namuslu ilerici yurtseverleri” bir araya getirecek; faşistlere (bu gruba yabancı faşist hükümetlerin ajanları ile düşüp kalkmış çevreler ve özellikle Şükrü Saraçoğlu gibi bu yolda en ileri gitmiş yöneticiler de dâhil) ve vurgunlara karşı mücadele edecekti (Sayılğan, 1972: 248). Türkiye Komünist Partisi (TKP) Merkez Komitesi Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü Değmer, 31 Temmuz 1945’te iktidar partisini karşısına alan bir cephe programı hazırlamıştı. Programda bazen ‘Millî Birlik Cephesi’ bazen de ‘İleri Demokratlar Cephesi’ olarak geçen bu cephenin amaçları şöyleydi: Tek parti istibdadının tasfiyesi, tam demokrasi hürriyetleri ve serbest seçimle oluşmuş yeni bir Millet Meclisi, devrimci ve demokrat siyasi mahkûm ve maznunların affı, köylünün topraklandırılması, millî azınlıklara her konuda eşitlik, teşkilatlı ve özgür bir gençlik, kadınlara erkeklerle tam eşitlik, düzenli ve halkçı bir ekonomi, temelleri Sovyetler’le sıkı dostluk ilişkilerine dayanan ileri görüşlü bir dış siyaset (Sayılğan, 1972: 262-268).

Bu noktada, *Görüşler* dergisinin Serteller’in yukarıda anlattıkları gibi Celal Bayar ve arkadaşlarının talebiyle ve kurulacak yeni partinin yayın organı olarak değil, TKP’nin yıllardan beri planladığı ‘tek cephe’ fikrini hayata geçirmek üzere çıkarıldığı iddiası gündeme gelmektedir. Güzel’in (1997: 58) anlattığı biçimiyle 1945’te TKP yönetiminde tek cephe faaliyetinin legal alana geçmesi için bazı hazırlıklara girişilmiştir. Bu amaçla CHP içinde oluşan muhalefetle yani 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi kuracak olan Celal Bayar, Fuad Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan ile ilişki kurulmuştur.

⁶ Derginin çıkması kesinleşince Sabiha Sertel, dergi için yazı talep etmek üzere Halide Edib Adıvar ve eşi Adnan Adıvar ile de görüşmüştür. Adnan Adıvar, İsmet İnönü’ye ve tek parti iktidarına karşı *Görüşler*’de yazma fikrine sıcak bakmamıştır. Fakat Halide Edib Adıvar dergiye yazı vermeyi kabul etmiş, birinci sayı çıktıktan sonra ikinci sayıya yazı vereceğini söylemiştir (Sertel, 1987: 290).

Görüşler adı altında bir dergi çıkarılması için ortak çalışmalar yapılmış, hatta ortak bir parti kurulması düşünülmüştür. DP'nin gelecekteki kurucuları ile TKP'ye yakın isimler arasındaki köprü görevini Tevfik Rüştü Aras yerine getirmiştir.

Aclan Sayılğan'ın (1972: 268) yazdıkları da Güzel'in bu söylediklerini desteklemektedir. Sayılğan, 1945 yılında gizli TKP yönetimindeki 'tek cephe' faaliyetinin legal alana geçmesi için bazı çalışmalar yapıldığını ve *Görüşler* dergisinin de bu amaçla çıkarıldığını açıklamıştır. Ayrıca 1946 yılında gizli Türkiye Komünist Partisi'ne yönelik başlatılan tahkikatı İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı adına yürüten Askeri Savcı Kazım Alöç'ün aktardığı bilgiye göre o dönemde TKP, Parti Başkanı Dr. Şefik Hüsnü Değmer'e bağlı çok sayıda hücreden oluşmaktaydı ve 'İleri Demokrat Cephe Teşkilatı' isimli yapılanma TKP'ye bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Teşkilatın kurucusu ve aynı zamanda lideri Nail Vahdeti Çakırhan'dı. Teşkilatta ayrıca Dr. Hulusi Dosdoğru, Müntekim Öçmen, Aram Pehlivan, Faris Erkman gibi isimler de yer alıyordu (Alöç, 1967). Nail Vahdeti Çakırhan, Dr. Hulusi Dosdoğru isimlerinin *Görüşler*'in yazı kadrosu içinde ilan edilmiş olması, dergi kapağıninsa Faris Erkman imzası taşıması, derginin TKP bünyesindeki İleri Demokrat Cephe Teşkilatı'yla bağlantılı olduğu iddiasını güçlendirmektedir.

29 Kasım 1945 Perşembe günü yayımlanan *Tan* gazetesinde, *Görüşler* dergisinin 1 Aralık Cumartesi çıkacağını duyuran ilanda şu ifadelere yer verilmiştir:

Memleket ve dünya hadiselerinin hakiki manasını anlamak, memlekette ve dünyadaki yeni hareketleri ve yeni cereyanları takip edebilmek için muhtaç olduğumuz ilk siyasi mecmuadır. Memleketin iç ve dış meselelerinde en salahiyetli kalemleri toplayan 'GÖRÜŞLER' neşir hayatımızda yeni bir hadise olacaktır. 'GÖRÜŞLER' bütün hadiseleri taze ve yeni bir görüşle tahlil edecek ve sizin için yeni ufuklar açacaktır.

Derginin hazırlık çalışmaları bitip ilk sayısı baskıya verildikten sonra Sabiha Sertel, Celal Bayar ve arkadaşlarının yazı verme işini garanti altına almak üzere Ankara'ya gitmiştir. Ankara'da Tevfik Rüştü Aras kanalıyla Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan ile görüşerek derginin ikinci sayısı için yazı sözü almıştır. Ankara'dan dönüşte Adnan Menderes ve Fuad Köprülü, kendisini uğurlamak için tren istasyonuna kadar gelmiş ve burada da yazı verme sözünü yinelemişlerdir (Sertel, 1987: 297-300).

Tren istasyonunda Sabiha Sertel'e eşlik eden *Tan* muhabiri Emin Karakuş (1977: 97-98), bizzat tanık olduğu bu görüşmeyi anılarında şu şekilde aktarmıştır:

Görüşler Dergisi çıkmadan birkaç gün önce, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel'le birlikte Ankara'ya gelmiş, Bayar ve arkadaşlarıyla bu dergiye yazı yazmak konusunda yaptıkları konuşmada ben de bulunmuştum. Serteller İstanbul'a dönerken, Adnan Menderes, istasyona kadar gelerek kendilerini uğurlamıştı. Trenin penceresinden Sabiha Sertel bana, 'Karakuş yazıları alıp göndermekte acele et,' diye ricada bulunuyor, Adnan Menderes de 'Merak etmeyin hanımefendi, yazılar arka arkaya gönderilecektir,' diyordu.

Derginin Biçimsel Özellikleri ve İçeriği

İlan edildiği üzere ilk sayısı 1 Aralık 1945 tarihinde yayımlanan derginin kapağında kırmızı zemin üzerine beyaz renkli 'Görüşler' logosu yer almakta, logonun altında

“Haftalık Siyasi Mecmua” yazmaktadır. Yine kapakta “Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Vadedenler” başlığı altında Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Cami Baykurt, Sabiha Sertel, M. Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Niyazi Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, E. A. Müstecaplıoğlu (Esat Adil Müstecaplıoğlu), Muvaffak Şeref, Dr. Sabire Dosdoğru, Dr. Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V. (Nail Vahdeti Çakırhan), Aziz Nesin isimleri sıralanmıştır. Ayrıca dergi kapağının sağ üst köşesinde Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Cami Baykurt ve Sabiha Sertel’in ayrı ayrı fotoğraflarına yer verilmiştir. Kapak resminde, üzerinde ‘Görüşler’ yazan büyük bir el, siyah bir perdeyi aralamaktadır. Perdenin arkasında isimleri ‘Suiistimal’, ‘İhtikâr’ ve ‘Faşizm’ olan üç erkek bulunmaktadır. Bu erkeklerin jest ve mimiklerinden, perdenin açılmasından rahatsız oldukları ve korktukları anlaşılmaktadır. Resmin sağ alt köşesinde ise ‘Faris’ imzası yer almaktadır⁷.

Görüşler’in arka kapağında, dergi sahibi ve neşriyat müdürü olarak M. Zekeriya Sertel görülmektedir. Tan Matbaası’nda basılan derginin adresi ‘Sirkeci Ebussuut Cad. No: 88’dir. Satış fiyatı 25 kuruş olup, 3 aylık abonelik fiyatı 2 lira, 6 aylık abonelik fiyatı 6 lira, yıllık abonelik fiyatı ise 12 lira olarak belirlenmiştir.

Tamamı 12 sayfadan oluşan derginin ikinci sayfasında kimliği ve amacı şöyle açıklanmıştır:

Görüşler Türkiye’de hemen de ilk çıkan siyasi mecmuadır. Garp memleketlerinde, hususile İngiltere ve Amerika’da siyasi mecmuaların büyük bir mevkii ve rolü vardır. Dünyanın gidişini günlük havadisler ve yazılarla takip mümkün değildir. Hadiseleri anlamak için bunların içyüzlerine nüfuz etmek lazımdır. Bir siyasi mecmuanın en büyük vazifesi budur.

Görüşler, okuyucuları memleket ve dünya meseleleri hakkında aydınlatmak için, zengin ve kuvvetli bir kadro ile çıkmağa gayret etmiştir. Bu maksatla memleketin en yüksek şahsiyetlerinin yazı yardımını temin etmiştir. Mecmuamız memleketi ve dünya hareketlerini ilgilendiren hadiselerin içyüzlerini anlatmağa çalışacaktır. Edebi, içtimai, iktisadi meselelerle sanat davalarına da aynı derecede ehemmiyet verecektir (*Görüşler*; 1 Aralık 1945).

İçerik ve yayın politikası bakımından Serteller’in diğer yayın organı olan *Tan* ile paralellik gösteren *Görüşler*’in ana temasını faşizm karşıtlığı, Sovyet dostluğu, daha demokratik ve özgür bir sisteme geçilmesi, anti-demokratik yasaların kaldırılması, tek parti iktidarına son verilmesi gibi talepler oluşturmaktadır.

“Haftanın Görüşleri” başlığını taşıyan ikinci sayfa M. Zekeriya Sertel tarafından hazırlanmıştır. Sayfada “Matbuatın İsteddiği”, “Kanunlarda Değişiklik”, “Dünya Sola Gidiyor”, “Atom Bombasının Sırrı Yoktur” başlıklı alt bölümler bulunmaktadır. Sertel “Matbuatın İsteddiği” başlığı altında basın özgürlüğünün öneminden bahsetmiş, Matbuat Kanunu ve Basın Birliği Kanunu’nun tamamen kaldırılmasını istemiştir. “Kanunlarda Değişiklik” başlıklı bölümde anti-demokratik kanunların tamamen değiştirilmesi gerektiğini savunan yazar, bu radikal değişikliklerin ne mevcut hükümetten ne mevcut meclisten ne de CHP’den beklemenin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Memleketin ihtiyaç duyduğu gerçek ve geniş demokrasi inkılâbının, ancak halkın serbest oyuyla seçilecek bir meclis ve bu meclisten çıkacak bir hükümetle yapılabileceğini, bunun için de bir an önce seçime gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. M. Zekeriya Sertel, “Dünya

⁷ Darendelioğlu (1962: 84), derginin kapak resminin Faris Erkman tarafından yapıldığı yazmıştır.

Sola Gidiyor” başlığı altında İngiltere, Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan gibi ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde sosyalist rejime geçildiğini ve dünya siyasetinin sola doğru kaydığını öne sürmüştür. “Atom Bombasının Sırrı Yoktur” başlıklı son bölümde ise ilk kez İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılan atom bombasının dünya siyasetinin bundan sonraki dönemi ve insanlığın geleceği açısından taşıdığı tehlikeden bahsetmiştir (M. Zekeriya Sertel, 1 Aralık 1945).

Üçüncü sayfada Cami Baykurt’a ait “Barış Savaşı” başlıklı makale yer almaktadır. Baykurt, savaş bitmiş olmasına karşın savaşın galibi üç müttefik (Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği) arasında devam eden güven sorununu anlatmıştır (Baykurt, 1 Aralık 1945). Dördüncü sayfada Tevfik Rüştü Aras, “Büyük Atatürk Zavallı Atatürk” başlıklı yazısında Atatürk’le geçirdiği son yılbaşı gecesinde yaşananları ve O’nun ölümünden duyduğu üzüntüyü anlatmış ve sözlerini şöyle bitirmiştir: “Büyük Atatürk, zavallı Atatürk ve daha zavallı bizler. O büyük adam henüz orta bir yaşta iken, bu kadar vakitsiz ölmeli miydi? Birkaç sene daha yaşayabilseydi neler olacaktı? Ah neler olacaktı?” (Aras, 1 Aralık 1945).

Dergide Sabiha Sertel’e ait iki makale bulunmaktadır. Beşinci sayfada yer alan ve “Değişen Dünya” başlığını taşıyan makalede yazar, Cami Baykurt gibi Müttefikler arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekmiş; yeni bir dünya düzeni kurmak ve dünya barışını sağlamak için bu anlaşmazlıkların giderilmesi gerektiğini anlatmıştır (Sabiha Sertel, 1 Aralık 1945a). Sertel “Zincirli Hürriyet” başlıklı yazısında ise daha önce *Tan*’daki “Görüşler” sütununda da defalarca dile getirdiği gibi Türkiye’de vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan kanunlardan, otoriter, keyfi ve hesap vermeyen yönetim anlayışından, sınıflar-arası eşitsizliklerden şikâyet etmiş ve bu konudaki taleplerini şöyle sıralamıştır:

Ne zincirli hürriyeti, ne de anarşik hürriyeti istiyoruz. Hepimizin malı ve vatani olan bu toprakta tabiatın ve hayatın verdiği bütün nimetlerden müşterek faydalanmayı, müşterek ıstırap çekmeyi, vazifelere ve mesuliyetlere iştirak etmeyi istiyoruz. Bu vatan başımız üstünde yaşayanların değil, hepimizin beraber ekeceğimiz, makinelerini döndüreceklerimiz, dertlerini ve sıkıntılarını beraber paylaşacağımız vatandır... Kanunlar bu hakkın, bu halkın, bu vatanın bekçileridir. Onun üzerinde söz sahibi sadece, sadece bu halktır. Devlete hesap vereceğiz, devletten hesap soracağız. Şahsi hürriyetlerimizi bu halk ve vatan için feda edeceğiz. Fakat başımızda saltanat sürenler için değil. Hürriyete bundan başka zincir kabul etmiyoruz (Sabiha Sertel, 1 Aralık 1945b).

Esat Adil Müstecaplıoğlu’na ait “Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız” başlıklı makale, altıncı ve yedinci sayfaların tamamına dizilmiştir. Anayasa ve Medeni Kanun’la bireylere tanınan teşkilatlanma özgürlüğü, basın özgürlüğü, fikir ve vicdan özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, grev hakkı gibi birtakım temel hak ve özgürlüklerin sonradan çıkarılan bazı kanunlarla kısıtlandığını ya da tamamen ortadan kaldırdığını açıklayan yazar, meclisten bu kanunların ‘iyi niyetlerle’ yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir (Müstecaplıoğlu, 1 Aralık 1945).

Görüşler’in sekizinci sayfasında Adnan Cemgil’in yazısı bulunmaktadır. “Faşizm Misyonerleri No: 1 Peyami Safa” şeklindeki başlığından anlaşıldığı üzere yazı, derginin ilerleyen sayılarında devam etmesi planlanan bir yazı dizisinin ilk bölümüdür ve yazıda Peyami Safa ‘faşizm misyoneri’ olmakla itham edilmiştir. Peyami Safa için son derece ağır ifadeler kullanan Cemgil, savaşın başından beri Türkiye basınında faşizmin en

ateşli savunucularından biri olan Peyami Safa’nın, savaşta Almanya’nın kaybedip de Müttefiklerin kazanacağı anlaşılınca birden bire ağız değiştirdiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

Peyami Safa, inandığı faşizm dinini kendinden geçerek yaydığı o yıllarda “İlayikelimetullah” uğrunda kâfirlere kılıç sallayan bir mümin, Saint-Barthelemy gecesinde hançerliyecek Protestan arıyan gözü dönmüş bir Katolik kinile anti-faşistlere saldırmış, nazi işgalindeki yerlerde Gestapoya verilen jurnallere pek benziyen yazılar yazmıştı... ‘Çürümüş demokrasilerin’ yüzde yüz yenileceğine, emin olan Peyami Safa, ikinci cephenin açılıp: ‘Wehrmacht’ın tuzla buz olduğunu gördükten sonra imanında çatlaklar başladı. Bu buhran Peyami’ye ‘ben faşist değilim!’ dedirtecek, kâh sosyalist kâh demokrat olduğunu söyleyecek kadar puslayı (pusulayı) şaşırtmıştır. O kadar ki Berlin’in düşmesinden sonra Hitler’e dil uzatmış, vaktiyle üstadı olan ‘Goebbels’ ile alay edebilmişti (Cemgil, 1 Aralık 1945).

Dokuzuncu sayfada yer alan “Zirai Reformda Memleketi İflas Etmış Bir Rejime Götürmek İstiyorlar”, başlıklı makalede Behice Boran, Türkiye’de tarım ve köy kalkınması konusunda hayata geçirilmek istenen ekonomik görüşün eleştirisini yapmıştır (Boran, 1 Aralık 1945).

Bu makalelerin dışında, on birinci sayfada Aziz Nesin’e ait “Güleriz Ağlanacak Halimize” isimli bir fıkra köşesi, on ve on birinci sayfalarda Sabahattin Ali’ye ait “Katil Osman” başlıklı bir hikâye ile dördüncü sayfada Nail V. imzalı “Mavzer Konuşuyor” isimli bir şiir yer almaktadır. On ikinci sayfa ise tamamen karikatürlerden oluşmaktadır.

Yayın Sonrası Tepkiler

Görüşler’in yayımlanması, Sabiha Sertel’in ifadesiyle ‘bomba’ etkisi yaratmıştır. İlk baskısı kısa sürede tükenen derginin aynı gün içerisinde ikinci baskısı yapılmıştır (Sertel, 1987: 300-301). Bu arada Ankara’da yani hükümette ve CHP’de büyük bir panik yaşanmış, CHP özel bir toplantı yaparak yeniden hücumla geçmeleri için gazetelere talimat vermiştir. Bayilere, *Tan* ve *Yeni Dünya*⁸ gazeteleriyle *Görüşler* dergisinin sattırılmaması, devlet memurlarına, öğrencilere bu yayınların okutturulmaması yönünde talimat verilmiştir (Sertel, 1995:211).

Görüşler’in siyasi çevrelerde yarattığı tepki, dergiye yazı verme konusunda Celal Bayar ve arkadaşlarının geri adım atmasına neden olmuştur. Sabiha Sertel (1987: 301) konuyla ilgili Tevfik Rüştü Aras’la yaptığı telefon görüşmesini şu şekilde aktarmıştır:

Görüşler’in ikinci nüshasına yazı istemek için Ankara’ya Tevfik Rüştü Aras’a telefon açtım. Yazıların hâlâ gelmediğini söyledim. Tevfik Rüştü panik içindeydi:

- Evet, dedi. Şimdi arkadaşlar hep beraberiz. Biz de bunu konuşuyorduk. Fakat arkadaşlar yazı göndermekte tereddüt ediyorlar. Ben kendilerini kandırmaya çalışıyorum. Ama Adnan bu fikrin aleyhinde.

Emin Karakuş da (1977: 97) M. Zekeriya Sertel ve Celal Bayar arasında geçen benzer bir görüşmeden bahsetmiştir. Karakuş’un anlattığına göre Celal Bayar, M. Zekeriya Sertel’i arayarak kendisinin ve arkadaşlarının isimlerinin dergi ilanlarından çıkarılmasını istemiştir:

⁸ *Yeni Dünya* gazetesi, Cami Baykurt, Sabahattin Ali ve Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından çıkarılmış ve *Görüşler*’le aynı gün yayımlanmaya başlamıştır. Sadece 1-4 Aralık 1945 tarihleri arasında yayımlanan gazete 4 Aralık baskısıyla yayın hayatına son vermiştir. *Tan* ve *Görüşler*’le paralel içerikte yayın yapmıştır.

Bir gün sonra solcu gazete ve dergiler basılınca, Celal Bayar hemen telefonla Zekeriya Sertel'i aramış, *Görüşler* Dergisi'nde yazı yazacaklarını bildiren ilan kaldırılmasını kendisinden yalvarırcasına rica etmişti. Bayar telefonda, 'Aman Zekeriya Bey, mahvoluruz, bu ilan bizim çok aleyhimize oldu. CHP bundan yararlanmak için her şeyi yapacak,' diyordu. Birkaç gün önce söz verip bu olaylardan sonra Bayar ve arkadaşlarının korkarak yazı yazmaktan vazgeçmeleri Sertel'i etkilemedi. 'Bu gibi adamlardan zaten başka şey beklenmez,' demekle yetindi sadece.

Nitekim derginin yayımlandığı gün, Celal Bayar ve arkadaşları basına yaptıkları açıklamada *Görüşler*'in yazar kadrosunda yer almadıklarını ve dergiyle hiçbir alakalarının bulunmadığını bildirmişlerdir (*Vatan*, 1 Aralık 1945).

O günlerde Serteller gibi Dörtler grubuyla yakın temas halinde olan ve yeni parti hazırlıklarında aktif rol alan *Vatan* gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman ise tüm bu anlatılanlardan farklı olarak Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün isimlerinin, kendilerinin izni olmaksızın *Görüşler*'in yazar kadrosu arasında ilan edildiğini öne sürmüştür. Yalman (1997: 1327-1328), bu isimlerin *Görüşler* dergisinde yer alması olayını şöyle anlatmıştır:

Komünist meyilleri çoktan beri malum olan Bayan Sabiha Zekeriya, Ekim ve Kasım aylarında Ankara'da milliyetçi diye tanınan bazı kimselere başvurarak, dış dünyadaki fikir ve sanat hareketlerini memlekete aksettirmek için *Görüşler* adında bir fikir dergisi çıkaracağını söyledi ve bu dergiye yazı yazacaklarına dair bilhassa Demokrat Parti kurucularından söz almak istedi. Onlar da: 'Çıkmaya başlasın da görelim' yollu cevaplar verdiler. Bayan Sabiha Zekeriya, güya kesin vaad almış gibi Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yu ilk sayının ilk sahifesinde *Görüşler* yazı ailesinin devamlı üyeleri diye gösterdi. Böylece derginin kabında Türk vatanına candan bağlı siyaset ve bilgi adamlarının isim ve resimleri çıkarken, içinin yabancı bir ideolojiyi öven resim ve yazılarla dolu olduğu ve bu arada bilhassa Rus İhtilali'ne dair komünist diliyle yazılmış coşkun bir destan bulunduğu hayretle görüldü. Bu manzara karşısında temeli yeni atılan partinin kötü bir suikaste kurban olabileceğini düşündüm ve dergiyle hiçbir ilgileri olmadığını derhal ilan etmeleri hakkında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'ye ikazda bulundum. Vakit kaybetmeden bunu yaptılar.

Gerek Celal Bayar ve arkadaşlarının *Görüşler*'le hiçbir ilgilerinin olmadığı yönündeki açıklamalarına, gerekse Ahmet Emin Yalman'ın anlattıklarına karşın, 1946 yılında Serteller'in evinde ve Tan Matbaası'nda yapılan aramalar sonucunda ele geçirilen ve Tevfik Rüştü Aras tarafından Sabiha Sertel'e yazıldığı tespit edilen mektuplardan Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün gerçekten de dergi için yazı vaadinde buldukları anlaşılmaktadır. Tevfik Rüştü Aras'ın konuyla ilgili olarak Sabiha Sertel'e Ankara'dan yazdığı birinci mektupta şu ifadeler yer almaktadır: "Mecmuaya yazı göndermesi için Adnan Menderes ile konuştum. Gazetelerimizde zaruret olmadıkça yazı âdetini edinemediğini bildiğimi hatırlatarak sırf mecmuamız için ikinci nüshaya bir şey hazırlayacağını vaad etti. Celal Bayar daha buraya gelmedi. Belki siz orada daha önce gö rüşeceksiniz..."(Darendelioğlu, 1962: 86-87; Alöç, 1967).

Tevfik Rüştü Aras, 30 Ekim 1945 tarihli ikinci mektubunda ise şunları yazmıştır: "Yazdığı bir makale münasebetiyle Bay Celal Bayar, orada sizinle konuştuğunu söyledi. Ve aynı vaadini teyid etti. Fuat Bey de sizinle görüşüğünü anlattı. Adnan Menderes ikinci bir nüsha için yazı hazırlayacaktır. Zekeriya Bey gelince daha tafsilatlı konuşuruz" (Alöç, 1967).

Görüşler’in yayımlanması dönemin gazetelerinde de geniş yankı uyandırmıştır. Zaten Sertellerle ve *Tan*’la kavgalı olan bazı gazeteler, *Görüşler*’in çıkmasıyla Serteller’e yönelik saldırılarına hız vermişlerdir. Gerek derginin ‘komünist’ içeriği gerekse Celal Bayar ve arkadaşlarının derginin yazı kadrosunda ilan edilmesi bu saldırıların ortak çıkış noktasını oluşturmuştur.

Görüşler’e yönelik ilk tepki, *Vatan* gazetesinden gelmiştir. 1 Aralık tarihli *Vatan*’da yayımlanan bir haberde, İstanbul’da ve ülkenin her tarafında afişleri asılan *Görüşler* isimli derginin ‘malum’ birtakım yazarları arasında Celal Bayar’ın da isminin yer almasının Ankara’da büyük tepki ve üzüntü yarattığı bildirilmiştir (*Vatan*, 1 Aralık 1945). Derginin yayımlandığı gün Ankara’da bulunan *Vatan* başyazarı Ahmet Emin Yalman, oradan gönderdiği yazıda, kendi gazetesine *Tan-Görüşler-Yeni Dünya* cephesi arasında hiçbir ilişkinin bulunmadığını açıklamıştır: “Bu münasebetle şurasını bir defa daha tekrar etmek isterim ki gazetemizin tam bir fikir istiklali içinde yaptığı neşriyatla ismi geçen diğer gazete ve mecmuaların neşriyatı arasında hiçbir nevi alaka ve münasebet yoktur.”

Yalman ayrıca Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Mehmet Ali Aybar gibi değerli siyaset ve ilim adamlarıyla *Tan-Görüşler-Yeni Dünya* cephesi arasında bir ilişki varmış gibi gösterdikleri için Serteller’i büyük bir gaf yapmakla suçlamıştır (Yalman, 1 Aralık 1945).⁹

Ahmet Emin Yalman, 3 Aralık tarihli *Vatan*’da yayımlanan yazısında da yine *Görüşler* konusuna değinmiş ve Celal Bayar’la arkadaşlarının isimlerinin derginin kapağında yer alması olayının ‘iç yüzünü’ anlatmıştır. *Görüşler*’den ‘sol mecmua’ diye bahseden Yalman’ın anlattığına göre Sabiha Sertel birkaç aydan beri İstanbul ve Ankara’daki bazı kimselere başvurarak fikir ve sanat üzerine bir dergi çıkaracağını söylemiş ve görüştüğü kişilerden dergi için yazı istemiştir. Derginin fikir ve sanat dergisi olacağına inanan Tevfik Rüştü Aras yazı konusunda söz vermiştir. Ancak diğer isimler “hele mecmua çıkmaya başlasın da görelim” şeklinde kibarca reddetmişlerdir. Sabiha Sertel bu cevabı tam tersi şekilde yorumlayarak, bu kişilerin isim ve fotoğraflarını izin almaksızın dergi kapağına koymuştur. Yani Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuad Köprülü ve Adnan Menderes’in *Görüşler*’le birlikte anılmasının iç yüzü bundan ibarettir. Yalman, kendi gazetesinde *Görüşler* dergisinin ilanlarının yayımlanması konusuna da şöyle açıklık getirmiştir:

Bahis mevzu olan bu mecmuanın ilanı, diğer ilanlar arasında matbaamıza gelmiş ve yazı heyetinin kontrolünden geçmeden, ben Ankara’da bulunduğum sırada gazetemize girmiştir. Ankara’ya gelen gazetede mecmuanın ilanını görünce, bunun neşrine devam edilmemesini matbaadaki arkadaşlarımdan telefonla rica ettim (Yalman, 3 Aralık 1945).

Tasvir gazetesi de 1 Aralık tarihli sayısında konuya yer vermiştir. “*Görüşler* İsimli Komünist Mecmuasının Münasebetsizliği” başlıklı haberde, İstanbul’da çıkan ve yazı kadrosu sol fikirleriyle tanınmış yazarlardan oluşan *Görüşler* dergisinin afiş ve ilanlarında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü gibi politikacıların isimlerine yer verilerek bu isimlerin istismar edildiği ileri sürülmüştür. Habere göre *Tasvir*’in Ankara muhabiri, söz konusu isimlerle görüşmüş ve hepsi de iddia edildiği gibi bu derginin yazı kadrosunda yer almadıklarını açıklamışlardır (*Tasvir*, 1 Aralık 1945).

9 Küçük, henüz Tan Matbaası’na yönelik saldırı gerçekleşmeden birkaç gün önce Yalman’ın böyle bir açıklama yapmasını, gerek *Vatan*’ın gerekse yeni parti kurucularının yaşanacaklara dair bir ‘koku’ aldıklarının işareti olarak yorumlamaktadır (Küçük, 2006: 299).

2 Aralık tarihli *Tasvir*'de başyazar Cihad Baban, Celal Bayar ve arkadaşlarının *Görüşler* dergisiyle hiçbir ilgilerinin olmadığını açıklamalarını memnuniyetle karşılamış, özellikle eski Başbakan Celal Bayar'a yönelik övgüler sıraladıktan sonra "biz de kendilerinden bunu beklerdik" demiştir (Baban, 2 Aralık 1945). *Tasvir*'de aynı gün çıkan bir haberde ise *Görüşler* dergisiyle ilgili şunlar yazılmıştır:

Dün yani bir aralık tarihinde memleketi kızıla çevirmek için ekiplerini kuran bir zümre bir haftalık siyasi dergi ve bir de gündelik gazete ile ilk hamlelerini yaptılar. Ne diyeceklerini ve ne söyleyeceklerini evvelden bildiğimiz için bu derginin ve bu gazetenin sayfalarını karıştırırken yeni bir fikre rast gelmedik, aynı terane, aynı bozgunculuk havası, aynı ayırıcı ve parçalayıcı zihniyet!... (Tasvir, 2 Aralık 1945).

Cumhuriyet gazetesi de 4 Aralık'ta yayımlanan "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar" başlıklı haberde *Görüşler* konusuna yer vermiştir. Haberde "Demokrasi isteriz, hürriyet isteriz! feryatlarından sonra istenilen demokrasi ile hürriyetin ne olduğu artık iyice meydana çıktı. Bu demokrasi, komünist demokrasi, bu hürriyet, kızıl hürriyettir. Orak-çekice tapanlar, artık maskelerini yüzlerinden atmışlardır." denilerek *Görüşler* ve *Tan* yazarlarının aslında eskiden beri komünizm propagandası yaptıkları ve bu dergiyi çıkararak nihayet niyetlerini ortaya koydukları ileri sürülmüştür. Haberde, derginin logosuna da yer verilerek "Görüşler" kelimesindeki 'G' harfinin orak şeklinde çizildiği iddia edilmiş ve "Ya bunun çekici nerede" diye sorulmuştur (*Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945).

Vakit gazetesinden Asım Us ise 2 Aralık tarihli başyazısında *Görüşler*'den 'kızıl dergi' diye bahsetmiş, derginin yazar kadrosu arasında CHP eski milletvekillerinin isimlerinin ilan edilmesi ve başta Celal Bayar olmak üzere diğer milletvekillerinin bu durumu yalanlaması olayına değinmiştir. İlgililerden izin almadan onları yazar kadrosu arasında ilan etmekle *Görüşler*'in bu isimleri istismar ettiğini düşünen Us, yapıları 'muhalefet ticareti' olarak nitelendirmiştir (Us, 2 Aralık 1945).

Asım Us, 4 Aralık 1945 tarihinde yayımlanan "Maskeler Düştü" başlıklı yazısında "Evet, maskeler düştü! 'Biz komünist değiliz. Biz Bolşevik değiliz! Biz kızıl diktatörlük değil, memlekette garp demokrasisinin kurulmasını istiyoruz ...' diyenler birdenbire yüzlerindeki maskeyi attılar. Daha doğrusu onların yüzlerine koydukları maske kendilerinin arzularına rağmen kendiliğinden düştü." diyerek *Görüşler* dergisinin Sertellerin asıl maksatlarını açığa vurduğunu ifade etmiştir. *Görüşler* ve *Tan*'cılarının hürriyet isteğinin, gerçekte vatan ve millet düşmanlığı hürriyeti olduğunu söyleyen Us, bu itibarla milletçe her zamankinden daha uyanık olmak gerektiğini yazmıştır (Us, 4 Aralık 1945).

4 Aralık 1945 Tan Baskını ve Derginin Kapanışı

Bir taraftan Celal Bayar ve arkadaşlarının içinde bulunduğu muhalif hareketin varlığı, diğer taraftan da bu hareketin ülkedeki diğer muhalif çevrelerle işbirliği yapması Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Son olarak bütün bu isimlerin *Görüşler* gibi muhalif bir dergide bir arada görülmesi hükümette ve CHP'de büyük tepkilere yol açmıştır.

Uzun zamandır hükümet sözcüsü gibi hareket ederek hükümete ve CHP'ye yönelik eleştirilere cevap veren *Tanin* gazetesi, bu olayda da hükümetin rahatsızlığına

tercüman olma görevini üstlenmiş ve 3 Aralık 1945 tarihli sayısında, Namık Kemal’in ‘Vatan Şarkısı’ şiirinde geçen “Kalkın Ey Ehli Vatan!” ifadesinin başlığa taşındığı bir yazı yayımlamıştır. İmzasız olarak yayımlanan fakat gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın’a ait olduğu bilinen yazıda, aynı gün yayımlanmaya başlayan *Görüşler* dergisi ile *Yeni Dünya* gazetesinin komünizm propagandası yaptıkları, demokrasi ve hürriyet adı altında ülkeye Rus komünizmini getirmeye çalıştıkları iddia edilmiştir. Bir vatan cephesine ihtiyaç olduğu belirtilerek vatanını seven Türk halkı, bu yıkıcı propagandaya karşı mücadeleyle davet edilmiştir (*Tanin*, 3 Aralık 1945).

Bu yazının yayımlandığı gün Serteller, bazı üniversiteli gençlerin ertesi sabah matbaa önünde gösteri yapacakları yönünde bir haber almıştır. “Demek, iktidar kanun yoluyla yapamadığı işi, gençleri kışkırtarak yapmak istiyordu” diyen Sertel, herhangi bir taşkınlık olması ihtimaline karşı dönemin İstanbul Valisi Lütfi Kırdar’ı telefonla arayarak gösteriyi haber vermiş ve güvenlik tedbiri alınmasını rica etmiştir. Vali Kırdar söz konusu gösteri planından haberdar olduğunu ve gereken tedbirlerin alındığını bildirmiştir (Sertel, 2001: 229).

Ertesi sabah binlerce üniversite öğrencisi Tan Matbaası’na yürümek üzere Beyazıt’ta toplanmıştır. Buradan hareket eden kalabalık grup “Kahrolsun Komünizm”, “Kahrolsun Serteller”, “Yaşasın İnönü”, “Ne Faşistiz Ne Komünist”, “Millet Demokrattır”, “Bundan Fazla Hürriyet mi İstiyorsunuz?” sloganlarıyla Tan Matbaası’nı, sol yayınlar satan ABC ve Berrak kitabevelerini, aynı matbaada basılan ve sol yayınlar yapan *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerini basarak tahrip etmiştir.

Ertesi gün Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Anadolu Kulübü’nde gazetecilerle yaptığı basın toplantısında yaşananlar hakkında görgü tanıklarından bilgi almıştır. O toplantıda bulunan Emin Karakuş (1977: 101) anlatılanlar karşısında Saraçoğlu’nun tepkisini şu cümlelerle aktarmıştır:

Akşam Gazetesi başyazarı Necmettin Sadak, bu münasebetle geniş bilgi verdi. Sadak, Başbakana, ‘Beyefendi, Teknik Üniversite’den gelen öğrenciler, hayli marifetli görünmüşler, baskı makinasını çalıştırmışlar, dişlilerin arasına demir çubuk sokarak makinayı çalışamaz hale getirmişler,’ diyor, bu sözler Saraçoğlu’nun kahkahalarıyla karşılanıyordu. Saraçoğlu, ‘Biz isteseydik bu gazeteyi daha önce kapatabilirdik. Basın kanununun 50. maddesi bize bu yetkiyi vermektedir. Bu kolay bir işti, ama biz bu gibi yollara başvurmadık,’ diyordu.

5 Aralık Çarşamba günü gösterilerle ilgili olarak bütün gazetelerde Sıkıyönetim Komutanlığı’nın şu tebliği yayımlanmıştır:

Dün (4.12.1945 Salı günü) üniversite öğrencilerinin bir kısmı, iki basın evi ile birkaç kitabevine taarruz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen Hükümet inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar hakkında derhal takibat ve tahkikata başlanmıştır.

Bu çok müessif hadiseye katiyen müsamaha edilmeyecektir. Bu ve benzeri hareketlerin şiddetle karşılık göreceğini ve bu gibi kütle toplantılarının yasak edilmiş bulunduğunu beyan ve ihtar ederim.

Sıkıyönetim K. Korg. Asım Tınaztepe¹⁰

Dönemin İstanbul basını, 4 Aralık günü yaşanan olaylara geniş yer vermiştir. Önde gelen gazetelerin hemen hepsi, basına yönelik bu yıkım faaliyetini haklı gören

10 *Vakit*, 5 Aralık 1945; *Akşam*, 5 Aralık 1945; *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1945; *Ulus*, 5 Aralık 1945; *Vatan*, 5 Aralık 1945; *Tanin*, 5 Aralık 1945; *Tasvir*, 5 Aralık 1945

ve destekleyen yayınlar yapmıştır. *Vakit* gazetesi, olayları “Azıtan Tahrikçi Yayınlar Üzerine Üniversite Gençliği Büyük Gösteriler Yaptı” başlığıyla manşetten duyururken, üniversiteli gençlerin adı geçen gazete ve kitabevelerine yönelik saldırısını ‘asil hareket’ olarak nitelendirmiştir (*Vakit*, 5 Aralık 1945). Gazetenin başyazarı Asım Us ise Türk vatandaşlarını birbirleriyle silahlı sınıf mücadelesine kışkırtan tahrikçi yayınlara karşı, Türk gençliğinin heyecana düşmesini doğal karşılamak ve şaşırılmamak gerektiğini savunmuştur (Us, 6 Aralık 1945).

Akşam gazetesi başyazarı Necmettin Sadak “Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır” başlıklı yazısında yaşananları, üniversite gençliğinin, millî varlığı tehlikeye atmak isteyenlere karşı haklı bir isyanı olarak değerlendirerek, adaletin bu gençlere karşı anlayışlı ve hoşgörülü olmasını temenni etmiştir (Sadak, 7 Aralık 1945).

Cumhuriyet gazetesinde 6 Aralık günü “Hem Nalına Hem Mıhına” isimli köşede imzasız olarak yayımlanan yazıda yaşananlar şu şekilde değerlendirilmiştir:

Üniversite gençliği, evvelki gün büyük bir heyecanla şahlandı. Bu galeyanın hedefi, yaldızlı sözler, yalancı vaidlerle halk kütlelerini aldatıp onları zincire vuran, Türkün sağduyusuna ve ruhuna asla uymıyan bir rejimi yurdumuzun başına bela etmeğe çalışan bir propagandaya karşı nefretini göstermekti (*Cumhuriyet*, 6 Aralık 1945).

Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay yaşanan olayların, bozguncu gazetelerin tahrikleri sonucunda gençlerin ani heyecanı ile ortaya çıktığını dile getirmiştir (Atay, 6 Aralık 1945). *Vatan* gazetesinden Ahmet Emin Yalman da 5 Aralık 1945 tarihli yazısını bu konuya ayırmıştır. Yalman “Dün İstanbul heyecanlı bir gün geçirdi. Üniversite gençleri, asil bir coşkunluk içinde toplandılar ve hariçten geldiğine ve memleketin birliğini, bekasını ve istiklalini tehdit ettiğine kani oldukları kundakçı cereyanlara karşı duydukları hassasiyeti ve nefreti belirttiler.” sözleriyle söz konusu saldırıyı haklı bulduğunu ortaya koymuştur (Yalman, 5 Aralık 1945).

Tanin gazetesi 4 Aralık’ta yaşanan olayları “Üniversite Gençliğinin Tezahüratı” başlığıyla duyurmuş; haberde “Yüksek tahsil gençliği dün yaptığı muazzam bir mitingde Kemalizm Rejimine bağlılığını teyit etti” ifadesine yer verilmiştir (*Tanin*, 5 Aralık 1945). Gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın ise yaşananları Rusya’nın Türkiye ile arasındaki dostluk antlaşmasını feshetmesi ve Boğazlar hakkında birtakım taleplerde bulunmasıyla başlayan ve artarak devam eden düşmanlık faaliyetlerine Türk halkının bir cevabı olarak değerlendirmiştir. Yalçın, yazısında şu ifadelerle yer vermiştir:

Üniversitelilerin ve bunu müteakip, bütün memleketin gösterdikleri hassasiyet ciddi bir memnuniyet ile karşılanmak icap eder. Bu, memleket lehinde sulh içinde kazanılmış bir muharebedir ki, düşmanlarımızın ümitlerini altüst etmiş ve Türkiye hakkında ne kadar yanıldıklarını onlara göstermiş olacaktır (Yalçın, 8 Aralık 1945).

Serteller’in, kendilerine yapılan saldırıyı hak ettikleri görüşünde olan *Tasvir* yazarı Cihad Baban, Sertellerin Amerika’dan döndükleri günden beri yaptıkları bütün yayınlarla rejimi yıkmak ve halkı birbirine düşürmek için ellerinden geleni yaptıklarını, son olarak aynı günde çıkarmaya başladıkları gazete ve dergiyle daha da ileriye giderek ülkede anarşi talep ettiklerini ifade etmiştir. Baban’a göre bütün bunlara rağmen devlet sabır ve tahammül göstermiş; fakat ananelerine, sevdiklerine ve inançlarına hakaret edilen Türk gençliği tahammül edememiştir (Baban, 5 Aralık 1945).

Topuz’a göre (2003: 181) 4 Aralık olayı, dönemin CHP hükümetinin, CHP İl Başkanı Alaaddin Tiritöglü’nün, Hüseyin Cahit Yalçın’ın ve sağ kanatta yer alan birçok gazeteci ve politikacının kışkırtmalarıyla düzenlenen bir terör olayıdır. Zira olayları hükümetin ve CHP’nin planlayıp örgütlediği yönünde çok sayıda kanıt bulunmaktadır.

4 Aralık gösterilerinde gözaltına alınanların sorgusuna katılan dönemin Sıkıyönetim Savcısı Kazım Alöç (1967), gösterileri örgütlediği için gözaltına alınanların başında Ali İhsan Göğüş’ün¹¹ bulunduğunu, onunla beraber Yaşar Çimen isimli bir gencin ve 6 kişinin daha nezarete alındığını yazmıştır. Alöç’ün verdiği bilgiye göre dönemin CHP Müfettişi Alaaddin Tiritöglü, gözaltına alınan gençleri Emniyet Müdürlüğü’nde görmeye gelmiş, onlarla sohbet etmiştir. Bu durumu oldukça yadırgayan Savcı Kazım Alöç gördüklerini şu şekilde aktarmıştır:

Üniversite gençliğini Babiâli’de nümayişe sevkeden 8 kişi İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nde siyasi polis tarafından nezaret altına alınmıştı. Müdüriyet bunu derhal Sıkıyönetim Komutanlığına bildirdi ve komutanlık adına sanıkları sorguya çekmek için hemen Emniyet Müdürlüğü’ne geldim.

Emniyet Müdürü Ahmet Demir de Siyasi Kısım Müdürü’nün odasındaydı. Konuşurken, bir ara kapısı açık olan yardımcılar odasındaki durum gözüme ilişti. Sanık gençler, başta Ali İhsan Göğüş olduğu halde, ayakta sıralanmışlardı. Onların karşısında pek mültefit görünümlü biri de, tabakasını uzatmış, sanık gençlere sigara ikram ediyor, hatırlarını soruyordu.

Onun bu hali pek garibime gitmişti. Emniyet Müdürüne sordum:

Beyefendi kimdir bu zat?

Kazım Bey, bu zat Halk Partisi Müfettişi Alaaddin Tiritöglü, diye cevap verdi.

Peki nasıl olur, Sıkıyönetim bölgesinde asayiş bozan, tahribata kadar giden olayda bu çeşit fuzuli davranışlar, Sıkı Yönetim Komutanlığı’nın otoritesini zedelemeyi mi? İleride dedikodulara sebebiyet vermez mi?

Sayın Ahmet Demir’in bu işe canı sıkılmışı benziyordu:

Haklısınız, dedi. Lakin bir emrivaki ile karşılaştık.

15 Mayıs 1952’de dönemin Başbakanı Adnan Menderes, partisinin Balıkesir İl Kongresi’nde yaptığı konuşmada İsmet İnönü ve CHP’ye yüklenmiş, “Daha dün işlerine gelmeyen neşriyatı durdurmak için İstanbul’un göbeğinde gazete matbaalarını hak ile yeksan ettiren onlar değil midir?” diyerek, 4 Aralık olayının CHP tarafından yaptırıldığını ima etmiştir (*Milliyet*, 16 Mayıs 1952).

Ayrıca pek çok yazar da söz konusu gösterilerin ve beraberinde yaşanan baskının hükümet ve CHP tarafından tertiplendiği konusunda hemfikirdir (Kabacalı, 1985: 22; Karakuş, 1977: 98-99; Küçük, 2006: 289; Güzel, 1997: 77-78; Toker, 1970: 220; Karpat, 2010: 239). Küçük’e göre (2006: 289) *Tan* baskını, yurt içinde yaratılmaya çalışılan

11 XII, XIII ve XIV. Dönem CHP Gaziantep Milletvekili ve ilk Turizm Bakanı’dır. Olayları örgütleyenler arasında adı geçen Göğüş anılarında, o gün yaşananlardan sadece birkaç cümleyle bahsetmekte ve olayların sorumlusu olarak Sovyetler’e ilişkilerin son derece hassas olduğu bir dönemde Sabiha Sertel’in kaleme aldığı yazıyı göstermektedir: “*Tan hadisesi işte o günlerde yaşanıyor. Sabiha Sertel, Tan gazetesinde ‘20 küsur milyon evladını İkinci Dünya Savaşı’nda kaybetmiş olan bir memleketin kendisini, komşularını emniyete almasından daha tabii bir şey yoktur, arka bahçesini tanzim etmek onun hakkıdır’ tarzında bir makale yazıyor. Tanin’in sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit de cevaben ‘Kalkın ey ehli vatan’ diye bir başyazı kaleme alıyor. Bütün İstanbul’un yüksek okullarından, hatta liselere kadar 50-60 bin öğrencinin katıldığı bir gösteri yapılıyor. Çıkan olaylarda Tan Matbaası tahrip edildi. Bu gibi büyük gösterilerde halk hareketlerine hâkim olmak zordur. Başlar ve nerededir duracağı belli olmaz.*” (Göğüş, 2008: 55).

‘Sovyet tehdidi’ masalının bir parçası olarak bizzat hükümet tarafından tertiplenmiştir. *Cumhuriyet* ve *Tanin* gazeteleri de o günlerde yazdıklarıyla bu tertibe katılmış ve operasyona destek olmuşlardır. Can Dündar (5 Mayıs 2010) ise bir ‘CHP operasyonu’ olan 4 Aralık olayına katılanlar arasında geleceğin başbakan ve cumhurbaşkanları Süleyman Demirel ve Turgut Özal’ın, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı İlhan Selçuk’un, CHP’li bakan Orhan Birgit’in¹² ve muhtemelen Necmettin Erbakan ile kardeşlerinin de bulunduğunu yazmıştır.

Sabiha Sertel’in ifadesiyle (1987: 307) Saraçoğlu Hükümeti bu baskınla, bir taşla iki kuş vurmak istemiştir: Birincisi CHP’ye karşı muhalefete geçen Celal Bayar grubunun ilerici demokrat kuvvetlerle işbirliği yapmasını önlemek, ikincisi de Amerika’ya karşı memlekette komünistlerle mücadeleye geçildiğini göstererek Amerika’dan yardım sağlamaktır. Bunun içine henüz oluşum halindeki demokratik muhalefet cephesi zincirinin en zayıf halkası olarak görülen ‘Sertel-Baykurt halkası’na saldırı düzenlenmiş (Berkes, 2005: 354); CHP karşısındaki olası bir siyasi koalisyon, daha en başından bir daha birleş(e)memek üzere bertaraf edilmiştir.

Sonuç

Dünyada yaşanan politik gelişmelerin de etkisiyle 1945 yılında Türkiye’de iç politikada birtakım köklü değişimler yaşanmıştır. 22 yıllık tek parti iktidarının sonuna yaklaşıldığı günlerde bir taraftan CHP’den ayrılan isimlerin başlattığı muhalefet hareketi yeni yeni filizlenirken diğer taraftan bazı basın organlarının tek partiye karşı oluşan muhalefeti desteklemeleri ve hükümete yönelik sert bir muhalefete girişmeleri iktidar partisini ve onu destekleyen kesimleri oldukça rahatsız etmiştir. Yayın hayatı boyunca muhalif çizgide yer alan *Tan* gazetesini çıkaran Sabiha ve M. Zekeriya Sertel çiftinin, tam da böylesi gergin ve bulanık bir ortamda çıkardıkları *Görüşler* dergisi, o güne kadar *Tan*’da dile getirilen eleştirileri çok daha radikal ve sert bir biçimde dile getirmiştir. Bununla birlikte CHP’den ayrılan muhaliflerin ve dönemin önde gelen sol isimlerinin de derginin yazı kadrosu içinde yer alması, derginin sıradan bir yayın organı olmadığını ortaya koymuştur.

Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın’ın 3 Aralık tarihinde yayımlanan ve *Görüşler*’i, *Tan*’1, Cami Baykurt, Sabahattin Ali ve Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesini hedef gösteren “Kalkın Ey Ehli Vatan” başlıklı yazısı, ‘vatanını seven Türk halkını yıkıcı komünist propagandaya karşı mücadeleye’ davet etmiş; bir anlamda büyük patlamanın fitilini ateşlemiştir. Hüseyin Cahit’in bu çağrısına istinaden 4 Aralık 1945 sabahı Beyazıt Meydanı’nda toplanan binlerce insan Türkiye siyasi tarihinin en büyük şiddet eylemlerinden birini gerçekleştirmiştir. O günün akşamında *Tan* uzun bir süre için yayın hayatına son verirken Sabiha Sertel ve Mehmet Zekeriya Sertel de gazeteciliğe veda etmiştir.

12 Gösterilere katıldığını fakat gösteriyi düzenleyenler ve yıkım faaliyetine katılanlar arasında olmadığını savunan Orhan Birgit 4 Aralık olaylarının, Serteller’i komünist gören ve göstermeye çalışan iktidar partisi ve özellikle Alaaddin Tiritöğlu tarafından düzenlendiğini yazmaktadır. Olay günü göstericilerin ellerinde bulunan pankartları, gösterilerin önceden planlanmış olmasına kanıt olarak göstermektedir (Birgit, 2005: 31-34).

Dönemin siyasal iktidarı tarafından planlandığı ve organize edildiği yönünde pek çok kanıt bulunan 4 Aralık olayı, yalnızca *Görüşler* ve *Tan*’ın da içinde olduğu sol basını susturmak için gerçekleştirilmemiştir. Sabiha Sertel’in de dediği gibi bu olayla diğer muhalif basın organlarına ve CHP’ye karşı muhalefete geçen Dörtler grubuna da gözdağı verilmiş, gelecekte yapacakları muhalefetin sınırları çizilmiştir. Ayrıca savaş sonrasında gelişen iki kutuplu yeni dünya düzeninde tarafını Amerika’dan yana belirleyen ve Amerika’yla iyi ilişkiler kurma çabasında olan Türkiye için 4 Aralık olayı, yurt içinde komünizm düşmanlığı yaratmak ve komünizmle mücadele edildiğini Amerika’ya göstermek açısından da önemli bir fırsat yaratmıştır. Son olarak, *Görüşler*’in bir ‘tek cephe’ projesinin yayın organı olarak çıkarıldığı iddiası göz önünde bulundurulursa, bu olayın Türkiye Komünist Partisi’nin öncülüğünü yaptığı ‘İleri Demokrat Cephesi’ni yıkmak için tertiplendiği de düşünülebilir.

Kaynaklar

Kitap ve Makaleler

Aydın, Mustafa, (2003). “1939-1945 Savaş Kaosunda Göreli Özerklik-2”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası-Cilt I*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 385-476.

Benderli, Gün, (2003). *Su Başında Durmuşuz*, İstanbul: Belge Yayınları.

Berkes, Niyazi, (2005). *Unutulan Yıllar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Birgit, Orhan, (2005). *Evvvel Zaman İçinde*, İstanbul: Doğan Kitap.

Darendelioğlu, İlhan, (1962). *Türkiye’de Komünist Hareketleri*, İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları.

Deringil, Selim, (1994). *Denge Oyunu-İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Erduran, Refik, (2004). *Sabiha*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göğüş, Ali İhsan, (2008). *Hep İsmet Paşa’nın Yanında*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gürkan, Nilgün, (1998). *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Güzel, M. Şehmus, (1997). *Türk Usulü Demokrasi*, Ankara: Doruk Yayıncılık.

Güzel, M. Şehmus, (2010). “Sertel’ler: Birkaç Anı”, Ayşegül Yaraman (yay. yön.), *Biyografiya 9 Sabiha Sertel*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 153-168.

Kabacalı, Alpay, (1985). “Tan Olayı”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 24, s. 22-26.

Kahraman, Hasan Bülent, (2010). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Karakuş, Emin, (1977). *İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

- Kardeş, Fethi, (1980). *60 Yılın Hikâyesi*, Ankara: Basın Yayın Genel Müdürlüğü.
- Karpat, Kemal, (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koçak, Cemil, (1995). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, Sina Akşin (yay. haz.), *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 127-211.
- Koçak, Cemil, (2013). *Tarihin Buğulu Aynası*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Küçük, Yalçın, (2006). *Türkiye Üzerine Tezler*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Özlük, Nuran, (2010). “Büyük Mecmua ve Sistemik İndeksi”, *Turkish Studies*, 5/3, s. 1801-1826.
- Sayılgan, Aclan, (1972). *Türkiye’de Sol Hareketler 1871-1972*, İstanbul: Hareket Yayınları.
- Sertel, Sabiha, (1987). *Roman Gibi*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Sertel, Yıldız, (1995). *Annem: Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sertel, Yıldız, (2002). *Susmayan Adam*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Sertel, Zekeriya, (2001). *Hatırladıklarım*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toker, Metin, (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Toker, Metin, (1971). *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Ankara: Akis Yayınları.
- Topuz, Hıfzı, (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uşaklıgil, Emine, (2011). *Benim Cumhuriyet’im*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Yalman, Ahmed Emin, (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (II. Cilt)*, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Yaraman, Ayşegül, (2010a). “Gün Benderli’nin Sabiha Sertel Hakkındaki Tanıklığı”, Ayşegül Yaraman (yay. yön.), *Biyografiya 9 Sabiha Sertel*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 169-181.
- Yaraman, Ayşegül, (2010b). “Modernist Aydınların Mücadelesi, İkilemi ve Hayal Kırıklığı: Türkiye Solunun Nesilden Nesile Aktardığı Miras”, Ayşegül Yaraman (yay. yön.), *Biyografiya 9 Sabiha Sertel*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 7-15.
- Yetkin, Çetin, (1983). *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Sürelî Yayınlar

- Alöç, Kazım, (1967). “İfşa Ediyorum” (yazı dizisi), *Yeni Gazete*, 12 Nisan-26

Mayıs.

Aras, Tevfik Rüştü, (1945). “Büyük Atatürk Zavallı Atatürk”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Atay, Falih Rıfki, (1945). “İstanbuldaki Nümayiş”, *Ulus*, 6 Aralık.

Ayın Tarihi, Kasım 1945.

Aytul, Turhan, (1978). “14 Mayıs’tan 14 Mayıs’a”, *Milliyet*, 14 Mayıs.

Baban, Cihad, (1945). “Biz de Bunu Bekledik”, *Tasvir*, 2 Aralık.

Baban, Cihad, (1945). “Türk Gençliğinin Galeyanı”, *Tasvir*, 5 Aralık.

Baykurt, Cami, (1945). “Barış Savaşı”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Boran, Behice, (1945). “Zirai Reformda Memleketi İflas Etmiş Bir Rejime Götürmek İstiyorlar”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Cemgil, Adnan, (1945). “Faşizm Misyonerleri No: 1 Peyami Safa”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Cumhuriyet, (1945). “Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar”, 4 Aralık.

Cumhuriyet, (1945). “Tahrikçi Bir Yalan ve İftira!”, 6 Aralık.

Dündar, Can, (2010). “Türk Sağı Tan Baskınında Doğdu”, *Milliyet*, 5 Mayıs.

Milliyet, (1952). “Menderes Balıkesir’de İnönü’ye Cevap Verdi”, 16 Mayıs.

Müstecaplıoğlu, Esat Adil, (1945). “Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Nadi, Nadir, (1945). “Bir Hakikat ve Bir Üzüntü”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık.

Sadak, Necmettin, (1945). “Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır”, *Akşam*, 7 Aralık.

Sertel, M. Zekeriya, (1945). “Haftanın Görüşleri”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Sertel, Sabiha, (1945a). “Değişen Dünya”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Sertel, Sabiha, (1945b). “Zincirli Hürriyet”, *Görüşler*, 1 Aralık.

Tanin, (1945). “Kalkın Ey Ehli Vatan!”, 3 Aralık.

Tanin, (1945). “Üniversite Gençliğinin Tezahüratı”, 5 Aralık.

Tasvir, (1945). “Görüşler İsimli Komünist Mecmuasının Münasebetsizliği”, 1 Aralık.

Tasvir, (1945). “Kızıl Renkli Mecmuanın Programı Anlaşılmış Oldu”, 2 Aralık.

Us, Asım, (1945). “Muhalefet Ticareti”, *Vakit*, 2 Aralık.

Us, Asım, (1945). “Maskeler Düştü”, *Vakit*, 4 Aralık.

Us, Asım, (1945). “Tahrikler Karşısında Gençliğin Heyecanı”, *Vakit*, 6 Aralık.

Vakit, (1945). “Azıtan Tahrikçi Yayınlar Üzerine Üniversite Gençliği Büyük Gösteriler Yaptı”, 5 Aralık.

Vatan, (1945). “Celal Bayar ve Arkadaşları Görüşler Mecmuası Neşriyatından Müteessir”, 1 Aralık.

Yalçın, Hüseyin Cahit, (1945). “Nümayiş Hadisesi”, *Tanin*, 8 Aralık.

Yalman, Ahmet Emin, (1945). “Sertellerin İkinci Bir Gafi”, *Vatan*, 1 Aralık.

Yalman, Ahmet Emin, (1945). “Sol Mecmua Hadisesinin İç Yüzü ve Elemleri Akisleri”, *Vatan*, 3 Aralık.

Yalman, Ahmet Emin, (1945). “Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri”, *Vatan*, 5 Aralık.

Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16/3/1936, Sayı: 42052/, Dosya: 86-213, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 62.20..10.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 4/6/1945, Sayı:, Dosya: 7964, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 79.524..18.